

सामूदायिक तथा संस्थागत मा.वि. मा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धी एक
अध्ययन : जलथल गा.वि.स, भापा

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रिय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग
स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक
आवश्यकता परिपूर्तिको लागि प्रस्तूत

शोध पत्र

प्रस्तुतकर्ता

सबिना भण्डारी

स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) चौथो सेमेस्टर

क्याम्पस दर्ता नं: ६५६

परीक्षा क्रमांक : २८००४४

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-५८६-६५-२००९

भर्ना वर्ष : २०७०

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

अर्थशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभूवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

२०७३

सिफारिसपत्र(RECOMMENDATION LETTER)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि “सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि एक अध्ययन: जलथल गा.वि.स. झापा)”शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशन, सुझाव एवम् सल्लाहमा शोधार्थी छात्रा सबिना भट्टराईले तयार पार्नुभएको हो । उक्त शोधपत्र स्वीकृतको लागि सिफारिसगर्दछु ।

.....
प्रा. डा. धुवराज शिवाकोटी

शोध निर्देशक

अर्थशास्त्र शिक्षा केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति.....

स्वीकृत पत्र(APPROVAL LETTER)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत अर्थशास्त्र शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागी “सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि एक अध्ययन : जलथल गा.वि.स. भापा” शीर्षकको शोधपत्र अर्थशास्त्र शिक्षा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१) विभागीय प्रमुख

.....

उप-प्रा. मीनराज पौडेल

२) बाह्य सुपरिवेक्षक

.....

३) शोध निर्देशक/सदस्य

.....

प्रा. डा. धुवराज शिवाकोटी

मिति : .....

कृतज्ञताज्ञापन (ACKNOWLEDGEMENT)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि “सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि एक अध्ययन : जलथल गा.वि.स. भ्वापा)” शीर्षक भएको शोधपत्र प्रस्तुत गरेको छु । सर्वप्रथम शोधपत्र प्रस्तावना स्वीकृत गरी शोधपत्र लेख्ने सुअवसर प्रदान गर्नुहुने अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु उप-प्राध्यापक मीनराज पौडेल ज्यूप्रति सदैव आभारी छु । यस शोध पत्रले यो क्षेत्रसँग सम्बन्धित विषयमा जानकारी लिन इच्छुक व्यक्ति अनुसन्धानकर्ता नीति निर्माताहरूलाई सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएको छु ।

प्रस्तुत शोध पत्रलाई सार्थक र उपलब्धीमूलक बनाउन शोध पत्र प्रस्तावना देखि शोध पत्रको अन्त्यसम्म निरन्तर रुपमा सहज र सरल ढङ्गबाट अमूल्य सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा, हौसला र कुशल निर्देशन दिई सद्भावपूर्ण सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु तथा शोध निर्देशक आदरणीय गुरु प्रा.डा. धुवराज शिवाकोटी ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु, साथै सदैव आवश्यक सल्लाह, सुझाव तथा मार्गदर्शन गर्नुहुने अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका श्रद्धेय गुरुहरू प्रा.डा. महेशराज दाहाल, प्रा.डा. शान्ता सिंह, शि.स. पद्मा कोइराला र आ.शि. जगदिशमूर्ति कोइराला लगायत अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अनुसन्धानका लागि गरिएको स्थलगत अध्ययनका क्रममा मलाई आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरू उपलब्ध गराउनुहुने साथै खुलस्त रुपमा प्रश्नहरूको उत्तर दिई सहयोग गर्नुहुने सम्बन्धित विद्यालयका प्र.अ., शिक्षक, अभिभावक तथा विद्यार्थी प्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै मेरो जीवनका हरेक क्षणहरूमा सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा र प्रोत्साहन दिई विश्वविद्यालयसम्मको अध्ययन पूरा गर्न आर्शिवाद प्रदान गर्नुहुने मेरा बुबाआमा, दाजहरु र सम्पूर्ण आफन्तजनप्रति आभार प्रकट गर्दछु । अन्त्यमा शोधपत्र लेखनको क्रममा मलाई सहयोग गर्नुहुने मेरा आत्मीय मित्रहरूका साथै टाइपिङमा सहयोग पुऱ्याउने प्रकृति फोटोकपी सेन्टर प्रति विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधकर्ता

सबिना भट्टराई

सारसंक्षेप (ABSTRACT)

सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धि एक अध्ययन : जलथल गा.वि.स., भापा शीर्षकमा गरिएको एक अनुसन्धान हो । यसमा सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको आम्दानीको स्रोत तथा खर्चका क्षेत्रहरू पहिचान गर्नु, सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको प्रति एकाई विद्यार्थी लागत अनुमान गर्नु र सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको प्रति विद्यार्थी लागत र शैक्षिक उपलब्धिको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

शोधपत्रको उद्देश्य पुरा गर्न परिमाणात्मक र गुणात्मक तरिकाबाट तथ्याङ्क संकलन गरी वर्णनात्मक र व्याख्यात्मक दुवै ढाँचाको प्रयोग गरी प्रमुख रूपमा प्राथमिक स्रोत र अपूरा तथ्याङ्क द्वितीय स्रोतका माध्यमबाट संकलन गरी प्राप्त तथ्याङ्कलाई आवश्यकताअनुसार तालिका र स्तम्भचित्रको माध्यमबाट विश्लेषण गरिएको छ । प्राथमिक स्रोतबाट तथ्याङ्क संकलन गर्न छुट्टाछुट्टै प्रश्न निर्माण गरी माध्यमिक विद्यालयका प्र.अ., अभिभावक, विद्यार्थी र विद्यालय व्यवस्थापन समिति लाई प्रत्यक्ष रूपमा प्रश्न सोधेर संकलन गरिएको थियो भने यसका साथै अवलोकन सुचि र छलफल निर्देशिकाको माध्यमबाट प्रत्यक्ष अवलोकन र लक्षित समुह छलफल सञ्चालन गरी प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो जसका लागि उद्देश्यमुलक र सुविधाजनक नमुना छनौटका आधारमा जलथल गा.वि.स. मा रहेको सामुदायिक तर्फ श्री लक्ष्मी माध्यमिक विद्यालय र संस्थागत तर्फ चिल्ड्रेन गार्डेन अंग्रेजी माध्यमिक विद्यालयलाई छनौट गरिएको थियो । द्वितीय तथ्याङ्कको स्रोतको रूपमा सम्बन्धित गा.वि.स., अर्थ मन्त्रालय, माध्यमिक शिक्षा परिषद्, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, पत्रपत्रिका र अन्य प्रकाशित तथा अप्रकाशित तथ्याङ्कहरूलाई आधार मानिएको छ ।

सामुदायिक र संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको भौतिक अवस्था हेर्दा ६ वटा पक्की भवन रहेको सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कक्षाकोठामा औषतमा ४ जना विद्यार्थी बराबर १ डेक्स बेञ्चको व्यवस्था भएको र प्रति विद्यार्थी क्षेत्रफल २.४४ वर्ग फिट रहेको पाइयो भने संस्थागत विद्यालयमा २ वटा पक्की भवन भएकोमा जसमा कक्षाकोठामा औषतमा ३ जना विद्यार्थी बराबर १ वटा डेक्स बेञ्चको व्यवस्था भएको र प्रति विद्यार्थी २.५७ वर्ग फिट क्षेत्रफल रहेको देखियो । दुवै माध्यमिक विद्यालयमा खेल मैदान रहेको, १/१ वटा पुस्तकालय, कम्प्युटर कक्षा र शौचालयको सुविधा दुवै विद्यालयमा रहेको पाइयो । पिउने पानीको लागि दुवै विद्यालयमा ट्युबेलको व्यवस्था रहेको पाइयो ।

सामुदायिक र संस्थागत दुवै माध्यमिक विद्यालयमा जम्मा ३५ जना शिक्षक रहेका छन् । जसमा सामुदायिक विद्यालयमा ११ जना तालिम प्राप्त शिक्षक छन् भने संस्थागत विद्यालयमा ७ जना तालिम प्राप्त शिक्षक रहेको पाइयो । शिक्षक विद्यार्थी अनुपात सामुदायिक विद्यालयमा १:३७ र संस्थागत विद्यालयमा १:२९ रहेको देखिन्छ । शैक्षिक उपलब्धीलाई हेर्दा सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा उत्तीर्ण दर, कक्षा दोहोर्‍याउने दर र कक्षा छाड्ने दर कक्षा ९ मा क्रमशः ७९.०५ प्रतिशत, १३.५ प्रतिशत, ७.४५ प्रतिशत, र कक्षा १० मा क्रमशः ८२.४५ प्रतिशत, १०.२ प्रतिशत, र ७.३५ प्रतिशत रहेको पाइयो । त्यसैगरी संस्थागत विद्यालय तर्फ कक्षा उत्तीर्ण दर, कक्षा दोहोर्‍याउने दर र कक्षा छाड्ने दर कक्षा ९ मा क्रमशः ९३.३५ प्रतिशत, ४.२ प्रतिशत, र २.४ प्रतिशत रहेको छ भने कक्षा दशमा सोहि दर क्रमशः ९७.१ प्रतिशत, २.४ प्रतिशत, र ०.५ प्रतिशत रहेको पाइयो ।

माध्यमिक विद्यालयको आर्थिक अवस्था अन्तरगत विद्यालयको आम्दानीको प्रमुख श्रोतको रूपमा सामुदायिक विद्यालयमा सरकारी अनुदान र संस्थागत विद्यालयमा विद्यार्थी शुल्क रहेको छ । सामुदायिक विद्यालयमा शैक्षिक वर्ष २०७१/०७२ मा कुल आम्दानी रु. ६७,०७,८५० प्राप्त भएको छ जसमा सरकारी अनुदानबाट जम्मा रु. ६२,२४,४५० अर्थात ९२.७९ प्रतिशत र विद्यार्थी शुल्कबाट रु.१,८५,४०० अर्थात २.३६ प्रतिशत र सामुदायिक श्रोतबाट रु.३,२५,००० अर्थात ४.८४ प्रतिशत आम्दानी प्राप्त भएको छ भने संस्थागत विद्यालयमा आम्दानीको प्रमुख श्रोत विद्यार्थी शुल्क भएकाले शैक्षिक वर्ष २०७१/०७२ मा जम्मा रु.८३,४०,५०० आम्दानी प्राप्त भएको देखिएको छ । त्यसैगरी सामुदायिक विद्यालयको खर्चको विवरण हेर्दा शैक्षिक वर्ष २०७१/०७२ मा जम्मा रु.६६,६१,५०० खर्च भएको छ भने संस्थागत विद्यालयमा शैक्षिक वर्ष २०७१/०७२ मा जम्मा रु.५१,७०,५०० खर्च भएको देखिएको छ ।

माध्यमिक विद्यालयको प्रति विद्यार्थी लागतको अवस्था हेर्दा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कक्षा ९ र १० मा प्रति विद्यार्थी प्रत्यक्ष लागत औसतमा रु.३,५४० र अप्रत्यक्ष लागत औसतमा रु.१२,८७० रहेको पाइयो भने संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको कक्षा ९ र १० मा प्रतिविद्यार्थी प्रत्यक्ष लागत औसतमा रु.३६,३०० र अप्रत्यक्ष लागत रु.३१,७०० रहेको देखिन्छ । दुवै विद्यालयको माध्यमिक तहको शैक्षिक उपलब्धि को तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सामुदायिक विद्यालयको कक्षा १० को अन्त्यमा शैक्षिक उपलब्धि ८२.४२ प्रतिशत र

संस्थागत विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धि ९७.१ प्रतिशत रहेको पाइयो । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयको भन्दा संस्थागत विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धि उच्च रहेको पाइयो । समग्रमा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको आम्दानी तथा खर्चको स्रोत सरकारी अनुदान भएकाले तथा शिक्षामा लगानीको बढी हिस्सा सरकारले व्यहोर्ने भएकाले शिक्षामा व्यक्तिगत खर्चभन्दा सरकारी खर्च बढी भएको देखिन्छ भने संस्थागत विद्यालयमा विद्यार्थी शुल्कबाट विद्यालय सञ्चालन गर्नुपर्ने भएकाले र विद्यालय नाफामुखी हुने भएकाले शिक्षामा व्यक्तिगत आर्थिक भार उच्च रहेको देखिन्छ ।

अन्त्यमा सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा गरिएको आर्थिक लगानी र शैक्षिक उपलब्धिको विश्लेषण गर्दा के भन्न सकिन्छ भने माध्यमिक विद्यालयले शैक्षिक उपलब्धि उच्च तुल्याउन लगानी वृद्धि गर्नुका साथ साथै शैक्षिक प्रशासन तथा कार्यलाई चुस्त, दुरुस्त राख्ने सुधारित परिक्षा प्रणाली, स्वच्छ शैक्षिक वातावरण, बालमैत्री विद्यालय र तालिम प्राप्त शिक्षक हुनु पनि अति आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

विषय सूची (CONTENTS)

सिफारिस पत्र (RECOMMENDATION LETTER)	i
स्वीकृति पत्र (APPROVAL LETTER)	ii
कृतज्ञता ज्ञापन (ACKNOWLEDGEMENTS)	iii
सारसंक्षेप (ABSTRACT)	iv
विषय सूची (CONTENTS)	vii
तालिका सूची (LIST OF TABLE)	xii
संक्षिप्त शब्दावली (ABBREVIATION)	xiv

अध्याय एक (CHAPTER ONE)

१. परिचय (INTRODUCTION)	१
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमी (Background of the Study)	१
१.२ समस्याको कथन (Statement of the Problem)	६
१.३ अध्ययनको महत्व (Importance of the Study)	७
१.४ अध्ययनको उद्देश्य (Objectives of the Study)	८
१.५ अनुसन्धान प्रश्न (Research Questions)	९
१.६ अध्ययनको परिसीमाहरु (Delimitation of the Study)	९
१.७ मुख्य शब्दावलीको परिभाषा (Definition of the Key Terms)	१०
१.८ अध्ययनको संगठन (Organization of the Study)	१०

अध्याय दुई (CHAPTER TWO)

२. सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र सैदान्तिक ढाँचा (REVIEW OF RELATED LITERATURE AND THEORETICAL FRAMEWORK)	११
२.१ सैदान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन (Review of the Theoretical Literature)	११
२.२ सम्बन्धित पूर्व साहित्यको समीक्षा (Review of Related Literature)	१४
२.३ प्रस्तुत अध्ययनका लागि पूर्व अध्ययनको प्रभाव (Implication of the Review for the Research)	२०
२.४ अनुसन्धान अन्तर (Research Gap)	२१

२.५ अवधारणात्मक ढाँचा (Conceptual Framework)	२२
२.६ अध्ययनको कार्यात्मक ढाँचा (Functional Frame Work)	२३
अध्याय तीन (CHAPTER THREE)	
३. अनुसन्धान विधि र प्रकृया (RESEARCH METHOD AND PROCEDURES)	२४
३.१ अनुसन्धान ढाँचा (Research Design)	२४
३.२ तथ्याङ्कको स्रोत (Source of Data)	२४
३.२.१ प्राथमिक स्रोत (Primary Source)	२४
३.२.२ द्वितीय स्रोत (Secondary Source)	२४
३.३ जनसंख्या, नमुना आकार र नमुना रणनीति (Population, Sample Size and Sample Strategy)	२५
३.३.१ जनसंख्या (Population)	२५
३.३.२ नमुनाको आकार (Sample Size)	२५
३.३.३ नमुना छनौट रणनीति (Sampling Strategy)	२५
३.४ अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction to the Study Area)	२६
३.५ तथ्याङ्क संकलनका साधनहरू (Tools of Data Collection)	२६
३.५.१ प्रश्नावली (Questionnaire)	२६
३.५.२ अवलोकन सुची (Observation List)	२६
३.५.३ छलफल निर्देशिका (Discussion Grid)	२७
३.६ तथ्याङ्क संकलनको तरिका (Techniques of Data Collection)	२७
३.६.१ अन्तरवार्ता (Interview)	२७
३.६.२ प्रत्यक्ष अवलोकन (Direct Observation)	२७
३.६.३ लक्षित समुह छलफल (Focus Group Discussion)	२७
३.७ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रकृया (Data Analysis Procedures)	२८
३.८ नीतिगत प्रावधान (Ethical Consideration)	२८

अध्याय चार (CHAPTER FOUR)

४. तथ्याङ्कको प्रस्तुतिकरण र विश्लेषण (INTERPRETATION AND ANALYSIS OF THE RESULT)	२९
४.१ भ्पापा जिल्लाको परिचय (Introduction to the Jhapa District)	२९
४.१.१. भौगोलिक अवस्था (Geographical Situation)	३०
४.१.२. भ्पापा जिल्लाको राजनैतिक विभाजन (Political Distribution to the Jhapa District)	३१
४.१.३. शैक्षिक अवस्था (Educational Situation)	३२
४.१.४. आर्थिक अवस्था (Economic Status)	३३
४.१.५. पेशागत अवस्था (Occupational Situation)	३३
४.१.६. भु-उपयोगको अवस्था (Situation of Land Use)	३४
४.२ जलथल गा.वि.स.को परिचय (Introduction to Jalthal VDC)	३४
४.३ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयहरूको वर्तमान भौतिक अवस्था (Present Physical Condition of the Community and Institutional Secondary School)	३६
४.३.१ विद्यालय भवन तथा कक्षाकोठा (School Building and Classroom)	३६
४.३.२ फर्निचर संख्या (Number of Furniture)	३७
४.३.३ शौचालय संख्या (Number of the Toilet)	३८
४.३.४ खेल मैदान (Play Ground)	३८
४.३.५ खानेपानीको सुविधा (Facility of Drinking Water)	३९
४.४ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको शैक्षिक विवरण (Educational Profile of Community and Institutional Secondary School)	४०
४.४.१ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा विद्यार्थी भर्ना (Student Enrollment of Community and Institutional School)	४१
४.४.२ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (Teacher-Pupil Ratio in Community and Institutional Secondary School)	४१

४.४.३ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा शिक्षकहरुको विवरण (Profile of Teachers on Community and Institutional Secondary School)	४२
४.५ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको आम्दानीको स्रोत तथा खर्चका क्षेत्रहरु (Source Of Income and Sectors of Expenditure on Community and Institutional Secondary School)	४३
४.५.१ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको आम्दानीको श्रोत (Sources of Income of the Community Secondary School)	४३
४.५.२ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको खर्चका क्षेत्रहरु (Expenditure of Community Secondary School)	४४
४.५.३ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको बचत (Surplus of Community Secondary School)	४५
४.५.४ संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको आम्दानीको स्रोत (Source of Income In Institutional Secondary School)	४६
४.५.५ संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको खर्चको विवरण (Expenditure of Institutional Secondary School)	४७
४.५.६ संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको बचत (Surplus of Institutional Secondary School)	४८
४.६ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको प्रति एकाई विद्यार्थी लागत (Per Unit Student Cost In Community and Institutional Secondary School)	४८
४.६.१ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा प्रति एकाई विद्यार्थी प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष औषत लागत (Per Unit Student Direct and Indirect Average Cost In Community Secondary School)	४८
४.६.२ संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा प्रति एकाई विद्यार्थी प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष औषत लागत (Per Unit Student Direct and Indirect Average Cost In Community Secondary School)	५१

४.७ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धि (Educational Achievement In Community Secondary School)	५३
४.८ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको प्रति विद्यार्थी लागत र शैक्षिक उपलब्धिको तुलना (Comparison of Per Student Cost and Educational Achievement between Community and Institutional Secondary School)	५७
४.८.१ सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिकविद्यालयको प्रति विद्यार्थी लागतको तुलना (Comparison of Per Student Cost In Community and Institutional Secondary School)	५८
४.८.२ सामुदायिक तथा संस्थागतमाध्यमिक विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धिको तुलना (Compare of Educational Achievement In Community and Institutional Secondary School)	५९
४.९ अध्ययनको सारांश (Summary of the Study)	६१
अध्याय पाँच (CHAPTER FIVE)	
५. निष्कर्ष र सुझावहरू (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)	६५
५.१ निष्कर्ष (Conclusion)	६५
५.२ सुझावहरू (Recommendations)	६७
५.२.१ नीतिसँग सम्बन्धित सुझावहरू (Policy Related Recommendations)	६७
५.२.२ प्रयोगात्मक क्षेत्रसँग सम्बन्धित सुझावहरू (Practice Related Recommendations)	६८
५.२.३ आगामी अनुसन्धानसँग सम्बन्धित सुझावहरू (Further Research Related Recommendations)	६९
सन्दर्भ सामग्रीहरू (References)	
अनुसूचीहरू (Appendices)	

तालिका सूची (LIST OF TABLE)

तालिका ४.१	: भ्रपा जल्लाको राजनैतिक विभाजन, २०७१	३१
तालिका ४.२	: भ्रपा जल्लाको शैक्षिक ढलक २०७२	३२
तालिका ४.३	: भ्रपा जल्लाको पेशागत अवस्था, २०७२	३३
तालिका ४.४	: भ्रपा जल्लाको भु-उपयोगको अवस्था, २०७२	३४
तालिका ४.५	: जलथल गा.वि.स.मा सञ्चालित विद्यालय, २०७२	३६
तालिका ४.६	: प्रति विद्यार्थी कक्षाकोठाको क्षेत्रफल (वर्गफिट) २०७१/०७२	३७
तालिका ४.७	: प्रति विद्यार्थी फर्निचर अनुपात शैक्षिक वर्ष २०७१/०७२	३८
तालिका ४.८	: सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयमा उपलब्ध भौतिक स्रोत तथा साधनहरु शैक्षिक वर्ष २०७१/०७२	३९
तालिका ४.९	: सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थी भर्नाशैक्षिक वर्ष २०७२	४०
तालिका ४.१०	: सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात शै.व. २०७१/०७२	४१
तालिका ४.११	: सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा शिक्षकको विवरण शै.व. ०७१/०७२	४२
तालिका ४.१२	: संस्थागत माध्यमिक विद्यालयमा शिक्षक विवरण शै.व. २०७१/०७२	४३
तालिका ४.१३	: सामुदायिक विद्यालयमा आय विवरण शैक्षिक वर्ष २०७१-२०७२	४४
तालिका ४.१४	: सामुदायिक विद्यालयको वार्षिक खर्चको विवरण शैक्षिक वर्ष २०७१-२०७२	४५
तालिका ४.१५	: संस्थागत मा.वि.को आम्दानी विवरण, २०७०/०७१-२०७१/०७२	४६
तालिका ४.१६	: संस्थागत माध्यमिक विद्यालयको वार्षिक खर्च विवरण २०७१/२०७२	४७
तालिका ४.१७	: सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा प्रति एकाई विद्यार्थी प्रत्यक्ष औषत लागत, २०७०/०७१-२०७१/०७२	४९
तालिका ४.१८	: अभिभावकले माध्यमिक तहमा गरेको अप्रत्यक्ष खर्च शैक्षिक वर्ष २०७१-२०७२	५०
तालिका ४.१९	: सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा प्रति एकाई विद्यार्थी अप्रत्यक्ष औषत लागत, शैक्षिक वर्ष २०७१-२०७२	५१

तालिका ४.२० :	सामुदायिक विद्यालयको माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी कुल लागत शैक्षिक वर्ष २०७१-२०७२	५१
तालिका ४.२१ :	संस्थागत विद्यालयको माध्यमिक तहमा अप्रत्यक्ष खर्च शैक्षिक वर्ष २०७१-२०७२	५२
तालिका ४.२२ :	संस्थागत विद्यालयको माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी कुल लागतशैक्षिक वर्ष २०७१-२०७२	५२
तालिका ४.२३ :	सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धि शैक्षिक वर्ष २०७१-२०७२	५३
तालिका ४.२४ :	सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको एस. एल.सी नतिजा विवरण २०७२	५५
तालिका ४.२५ :	संस्थागत विद्यालयको माध्यमिक तहको शैक्षिक उपलब्धि,शैक्षिक वर्ष २०७१-२०७२	५६
तालिका ४.२६ :	संस्थागत विद्यालयको एस. एल.सी नतिजा, २०७२	५७
तालिका ४.२७ :	सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको आर्थिक लगानीको तुलनात्मक विश्लेषण २०७१/७२	५८
तालिका ४.२८ :	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको माध्यमिक तहको शैक्षिक उपलब्धिको तुलना २०७२	५९
तालिका ४.२९ :	सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको एस.एल.सी. परिक्षाको नतिजा विवरण २०७२	६०

संक्षिप्त शब्दावली (ABBREVIATION)

प्रा.वि.	=	प्राथमिक विद्यालय
मा.वि.	=	माध्यमिक विद्यालय
उ.मा.वि.	=	उच्च माध्यमिक विद्यालय
गा.वि.स.	=	गाउँ विकास समिति
प्र.अ.	=	प्रधानाध्यापक
वि.व्य.स.	=	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
जि.वि.स.	=	जिल्ला विकास समिति
कि.मि.	=	किलोमिटर
मि.	=	मिटर
क्र.स.	=	क्रमसंख्या
आ.व.	=	आर्थिक वर्ष
प्र.प्र.	=	प्रविणता प्रमाणपत्र
शै.स.	=	शैक्षिक सत्र